Merja Mattila
Puheenjohtaja
Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry
Lapinkylien parlamentti
merja.mattila@metsasaamelaiset.fi
1.4.2024

Teollis- ja tekijänoikeuksia, geenivaroja ja geenivaroihin liittyvää perinteistä tietämystä koskeva kansainvälinen oikeudellinen väline

Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry on Suomen lapinkylien metsäsaamelaisten yhteistyöelin, jonka tehtävänä on edistää alkuperäiskansaan kuuluvien metsä- ja inarinsaamelaisten oikeuksia ja vapauksia.

Anarâš- sukuisista inarinsaamelaisista ei ole kuultu, että me olisimme tulleet tänne mistään. Siksi me olemme erottamaton osa Inaria.

Metsä- ja inarinsaamelaiset ovat saamelaiskäräjälain 3 §:n mukaisia saamelaisia. Saamelaismääritelmän mukaan (3§) metsä- ja inarinsaamelaiset ovat niiden henkilöiden jälkeläisiä, jotka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaisiksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa.

Metsä- ja inarinsaamelaiset ovat ILO -169 sopimuksen alkuperäiskansan kriteerien mukaisesti alkuperäiskansaa. Saamelaisena heille kuuluvat PeL 17 §:n 3 mom. mukaisesti alkuperäiskansan oikeudet ja vapaudet.

Teollis- ja tekijänoikeuksia, geenivaroja ja geenivaroihin liittyvää periteistä tietämystä ja niiden käytöstä saatavan hyödyn oikeudenmukainen jakautuminen tulee turvata EU säädöksissä geenivarojen tarjoaja- ja käyttäjä maiden välillä.

Alkuperäiskansaan kuuluvat metsä- ja inarinsaamelaiset ja Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry pitävät tärkeänä oman edustajan nimeämisen yhteistyöverkostoon. Osallistuminen perinteisen tiedon hallintaan ja asiaan liittyvien organisaatioiden toimintaan tulee taata säädösten kautta.

Tulevissa sääntelyissä tulisi turvata geenivarojen saanti ja saatavuus sekä niiden käytöstä saatavien hyötyjen oikeudenmukainen jako kaikille.

Tietämyksen hyödyntäminen tulee turvata EU lainsäädännössä niin, että se on myös alkuperäiskansaan kuuluvien metsä- ja inarinsaamelaisten käytössä.

Toivomme, että valtioneuvosto ottaa huomioon kantamme esittäessään Suomen kantaa Euroopan unionille.

Merja Mattila
Puheenjohtaja
Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry
Lapinkylien parlamentti
merja.mattila@metsasaamelaiset.fi
1.4.2024

Luontoyhteys

Luonnon merkitys on metsä- ja inarinsaamelaisen kulttuurin perusta. Metsä- ja inarinsaamelaiset ovat asuneet samoilla asuinalueillaan vuosituhansien ajan eläen luonnosta, hyödyntäen luonnonvaroja kestävästi. Heidän vahva luontoyhteytensä, luonnon kunnioittaminen ja säilyttäminen on metsä- ja inarinsaamelaiselle kulttuurille tärkeää. Luonnon ekosysteemien suojaaminen ja elinympäristön monimuotoisuuden säilyttäminen ja turvaaminen ovat elinehto metsä- ja inarinsaamelaisen saamelaiskulttuurin säilymiselle elävänä osana heidän elämäntapaansa.

Metsä- ja inarinsaamelaisten perinteinen tieto pohjautuu kokemusperäiseen vuosisatojen saatossa opittuun tietoon ja tietämykseen luonnosta, siinä tapahtuvista muutoksista ja ominaispiirteistä. Lapinkyläjärjestelmään kuuluvien saamelaisten, metsä- ja inarinsaamelaisten luontokäsitykseen kuuluu se, että Luonto on elollinen, jopa jumalallinen olento, joka on aina otettu huomioon.

Perinteinen tieto käsittää laajan kokemusperäisen perinteisen tietämyksen. Ytimenä sille on, että kaiken tekemisen ja toiminnan määritteli luonnon oma kiertokulku ja siihen liittynyt luontosuhde. Tällainen vuorovaikutussuhde, luonnossa elämisen kautta syntynyt perinteinen tietämys on läheisessä vuoropuhelussa luonnon kanssa. Se opetti karuimman kautta ekosysteemien ymmärtämisen ja huomioimisen kaikessa toiminnassa.

Metsä- ja inarinsaamelaille ominainen kokemusperäinen tietämys on auttanut lukemaan luontoa ja sen merkkejä, toisin sanoen suojelemaan Luontoa ja noudattamaan kestävää luonnon kiertokulkua. Mikäli on toimittu toisin, palaute on tullut voimakkaana elinolosuhteiden huononemisena. Tieto on kantapään kautta jalostunut, opettanut ihmisen käyttämään kestävästi ympäristöä. Luonnosta ja luonnossa elävälle siitä muodostui uskonto. Luonto mahdollisti elämän.

Kestävä luonnonvarojen käyttö on ollut keskeisessä asemassa metsä- ja inarinsaamelaisessa yhteisössä ja kulttuurissa. Vuotuismuuton avulla pyrittiin takaamaan luonnon ja elinympäristön monimuotoisuus ja tuotto tulevina kausina. Kestävää käyttöä olivat myös riistamaiden, kalavesien ja porojen laidunmaiden kuormituksen jakaminen. Ihminen voi luonnosta käyttää elääkseen sen, minkä luonto vaivatta uudistaa. Korjaamattomia vaurioita ei kestä ihminen, eikä luonto.

Metsä- ja inarinsaamelaisessa kulttuurissa on tyypillisesti jätetty kalavedet aika ajoin *vuonkumaan* eli palautumaan (*vuonkua* ‘levätä, palautua, voimistua’). Tuolloin vesi rauhoitettiin kalastukselta ja siirryttiin toiseen jo levänneeseen vesistöön niin kauaksi

Merja Mattila
Puheenjohtaja
Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry
Lapinkylien parlamentti
merja.mattila@metsasaamelaiset.fi
1.4.2024

aikaa, että rauhoitetun vesistön kalakanta ehti palautua. Perinteinen tieto elää vahvasti vastaavanlaisessa vanhassa vivahderikkaassa luontosanastossa.

Inarinsaamelaisten perinteinen kulttuuri ja elinkeinot, vuodenkierron mukainen kalastus ja metsästys, sekä keräily ja käsityöperinne ovat luonnonkansoille ominaista luonnossa elämistä ja luonnon käyttöä, joka pohjautuu sopusointuun ja kestävyyteen. Kulttuuriperintö sivuaa monilta osiltaan vanhan Kemin Lapin alueen metsäsaamelaisten kulttuuria.

Perinteiseen tietämykseen sisältyvää tietoa on alkuperäiskansaan kuuluvalla metsä- ja inarinsaamelaisilla elämisen kaikilta aloilta. Inarinsaamelaiset ovat perinteisen tiedon ja luonnon biodiversiteetin säilyttämiseksi perustaneet oman Akwe-kon työryhmän.

Geenivarat ja geenivarojen käyttöön liittyvä sääntely

Alkuperäiskansan, metsä- ja inarinsaamelaisten tulevaisuudelle geenivarannon säilyminen ja säilyttäminen merkitsee jatkuvuutta alati muuttuvissa ekosysteemeissä. Geenivaroja koskevassa sääntelyssä tulee huomioida alkuperäiskansojen ja heidän kulttuuriinsa liittyvä perinteinen geenivaroihin liittyvä tietämys. Luonnon kestävä käyttö, luonnosta huolehtiminen auttaa monimuotoisuuden ja lajien säilymiseen ja tukee geenivarannon säilymistä. Alkuperäiskansan kulttuurin ja elämäntavan säilymiselle ja luontoyhteyden ylläpidolle geenivarannon säilyminen on elinehto. Sääntelyyn tarvitaan suojaa alkuperäiskansalle – sen riippuvuus monimuotoisesta luontoelementistä on suuri.

Metsä-, tunturi- ja vesiekosysteemit arktisella alueella ovat herkkiä ulkopuolisille vaikutuksille. Se voi köyhtyä ja tuhoutua nopeastikin. Sen uhkia ovat ilmastonmuutoksen lisäksi ihmisen toiminnasta johtuva biodiversiteetin köyhtyminen ja ilmansaasteet. Ilmastonmuutos asettaa haasteita saamelaiskulttuurille, joka on aina elänyt luonnosta.

Metsä- ja inarinsaamelaisten mukaantulo suojaamaan perinteistä tietämystä lisää edellytyksiä suojata elinympäristöjä ja hyödyntää vastavuoroisesti tutkimuksen ja kestävän geenivarannon säilyttämistä ja käyttöä.

Metsä- ja inarinsaamelaisten osallistuminen (mandaatti) neuvotteluihin ja päätöksentekoon tulee taata, kun käsitellään perinteiseen tietämykseen liittyvää alkuperäiskansan suostumusta. Suomen osalta tämä tarkoittaa myös, että metsä- ja inarinsaamelaisten oikeudet perinteiseen tietoon tulee taata.

Merja Mattila
Puheenjohtaja
Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry
Lapinkylien parlamentti
merja.mattila@metsasaamelaiset.fi
1.4.2024

Alueenkäyttöön liittyvä puhevalta, omistusoikeus ja siihen liittyvät erityisperusteiset oikeudet periytyvät lapinkylien lappalaisten jälkeläisille eli **oikeussubjekti on metsä- ja inarinsaamelaiset,** saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmän 3 §:n kohta 2 mukaiset maa- ja veronkantoluetteloihin ja henkikirjoihin lappalaiseksi merkittyjen jälkeläiset. Metsä- ja inarinsaamelaisia koskevia kiinteistöoikeudellisia oikeuksia on merkitty myös tilojen perustamisasiakirjoihin tiloihin kuuluvina aineellisina omaisuuksina (nämä oikeudet ovat tiloihin kuuluvia erityisperusteisia oikeuksia).

Lapinkylien parlamentin työtä yhteisen Luonnon eteen tulee kehittää. Metsä- ja inarinsaamelaiset ja Lapinkylien parlamentti tulee ottaa mukaan hallinnoimaan perustettavaa saamelaisten geenivaroihin liittyvän perinteisen tietämyksen tietokantaa. Suomessa kerätään parhaillaan tietoa tietokannan perustamiseksi ja luodaan ohjeistusta, joka liittyy saamelaisten geenivarojen perinteiseen hyödyntämiseen. Tietokanta tulee sisältämään tietämystä kasvien ja eläinten osien erityisistä ominaisuuksista sekä käytöstä ja käytön merkityksestä osana ekosysteemejä ja saamelaiskulttuuria. Tietokannan käyttö tullee olemaan luvanvaraista. Saamelaisten geenivaroihin liittyvän tiedon hyödyntämisestä saatavia hyötyjä tulee käyttää saamelaiskulttuurin tukemiseen.

On suuri uhka, että metsä- ja inarinsaamelaisesta perinteestä tuotettua geenivarantoa käytetään ilman metsäsaamelaisten suostumusta ja itse geenivarannon tuottajat jäävät osattomaksi tietokannan hyödyistä. Siksi metsä- ja inarinsaamelaisten ja Lapinkylien parlamentin tulee olla virallinen osa perinteisen tietämyksen tietokannan hallinnointia.

Alkuperäiskansaan kuuluvan metsä- ja inarinsaamelaisten osallisuus teollis- ja tekijänoikeuksia, geenivaroja ja geenivaroihin liittyvää periteistä tietämystä ja niiden käyttöä koskeviin neuvotteluihin ja kehittämiseen tulee turvata.

Suomen alkuperäisten saamelaisten yhteistyöjärjestö ry /

Merja Mattila
puheenjohtaja
Lapinkylien parlamentti

Inarinmaan lapinkyläyhdistys ry:n puolesta

Kari Kyrö